

Справа „Сегерштед-Віберг та інші проти Швеції”
(„Segerstedt-Wiberg and others v. Sweden”)

У рішенні, ухваленому 6 червня 2006 року у справі *„Сегерштед-Віберг та інші проти Швеції”*, Суд постановив, що:

стосовно *п. Інгрід Сегерштед-Віберг*

- мало місце порушення ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту);

стосовно *п. Пера Нигрена, п. Штафана Ехнебома, п. Бенгта Фрейда та п. Германа Шміда*

- було порушено ст. 8 Конвенції (право на повагу до приватного та сімейного життя),
- було порушено ст. 10 Конвенції (право на свободу вираження поглядів);
- було порушено ст. 11 Конвенції (право на свободу об'єднання з іншими);
- було порушено ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту)¹.

Відповідно до ст. 41 Конвенції Суд призначив сплатити як компенсацію моральної шкоди 3000 євро п. Сегерштед-Віберг, по 7000 євро п. Нигрену та п. Шміді і по 5000 євро п. Ехнебому та п. Фрейду, а також 20000 євро на відшкодування судових витрат усім заявникам разом.

Обставини справи

Усі заявники є громадянами Швеції. Пан Сегерштед-Віберг, 1911 р.н., п. Нигрен, 1948 р.н., п. Ехнебом, 1952 р.н., п. Фрейд, 1948 р.н., мешкають у Швеції. Пан Шмід, 1939 р.н., мешкає у Данії.

Усі заявники зверталися із запитом про отримання цілковитого доступу до справ, що були порушені щодо них Поліцією безпеки Швеції (далі - ПБШ). Однак їм було відмовлено на тій підставі, що відкриття цих даних може загрожувати національній безпеці та суперечить меті запобігання злочинності. Компетентні органи та суди, спираючись на відповідні положення Закону “Про державну таємницю”, зазначали, що “не можна однозначно стверджувати, що надання інформації не

¹ Рішення стане остаточним відповідно до вимог ч.2 ст. 44 Конвенції, оскільки воно може бути предметом перегляду. (Прим. перекладачів)

загрожуватиме виконанню відповідних рішень чи планованих заходів безпеки, або будь-якій іншій таємній діяльності”.

Пан Сегерштед-Віберг є дочкою відомого видавця і активного учасника антинацистського руху п. Торгні Сегерштеда. З 1958 до 1970 року вона була депутатом парламенту від Ліберальної партії. Заявниця є видатною постаттю у Швеції.

У квітні 1998 року п. Сегерштед-Віберг звернулася до ПБШ, стверджуючи, нібито служба зберігає дані про те, що заявниця мала “неблагонадійні” зв’язки із Радянським Союзом. У наданні інформації заявниці було відмовлено.

Після внесення поправок до Закону “Про таємницю” заявниця звернулася до ПБШ ще раз, намагаючись передусім дізнатись, чи зберігає ПБШ справу щодо неї. На цей раз заявниці повідомили, що служба володіє певними матеріалами про неї. Заявниці було дозволено ознайомитися з окремими даними, що стосувались факту замаху на її життя у 1990 році (тоді заявниці було надіслано у конверті вибухівку).

У жовтні 1999 року заявниця звернулася з клопотанням про надання їй можливості ознайомитися зі справою у повному обсязі. Однак їй було відмовлено на підставі відповідних положень Закону “Про таємницю”. Лише у грудні 2002 року ПБШ ухвалила рішення про дозвіл на відкриття п. Сегерштед-Віберг усіх матеріалів про неї. Це була інформація, яка поповнювалася до 1976 року.

Згодом Уряд Швеції повідомив Суд про те, що у 2001 році справу щодо заявниці було заведено знову. Це сталося після інциденту, який вважали черговим замахом на життя заявниці.

Пан Нигрен є відомим журналістом. Він працює в одній з найпопулярніших щоденних газет. Свого часу заявник написав низку статей про нацизм, а також про діяльність ПБШ, які набули широкого громадського розголосу.

У квітні 1998 року п. Нигрен звернувся до ПБШ за отриманням її щоквартальних звітів про комуністичну та нацистську діяльність, котрі готувались упродовж періоду від 1969 до 1998 року. Однак йому було відмовлено у цьому. У червні 1999 року заявник просив надати йому можливість ознайомитися з його справою чи будь-якими матеріалами про нього, якими могла володіти ПБШ. У відповідь п. Нигрену було надано витяг (обсягом у дві сторінки) про його участь у демонстрації, яка відбулася 1967 року у Варшаві. У задоволенні інших його клопотань про надання інформації було відмовлено на підставі Закону “Про таємницю”.

Пан Ехнебом, починаючи від 1978 року, був членом Марксистсько-ленінської революційної партії (далі -МЛРП). Партію було засновано у 1970 році. За фахом він інженер. З 1976 року працює у компанії “Еріксон”.

У квітні 1999 року заявник звернувся до ПБШ з клопотанням про надання йому усіх матеріалів щодо нього, якими служба могла володіти. П. Ехнебому передали у відповідь витяг (обсягом у 30 сторінок), який містив, зокрема, дві довідки, які свого часу ПБШ підготувала на запит іншої державної служби, котра відповідала за матеріально-технічне забезпечення армії Швеції (зазначена служба співпрацювала із компанією “Еріксон”). У довідках вказувалося, що п. Ехнебом є членом МЛРП і перебуває у близьких контактах із керівними діячами партії. П. Ехнебом дійшов висновку, що ця інформація про нього стала причиною його звільнення із займаної у той час посади за ініціативою зазначеної державної служби матеріально-технічного забезпечення армії Швеції .

Інші його клопотання про надання більш повної інформації було відхилено на підставі Закону “Про таємницю”.

Пан Фрейд став членом МЛРП у 1972 році. А починаючи від 1974 року, він очолював спортивне об’єднання “Пролетарій”, яке налічувало близько 900 членів. П. Фрейд нині є відомим громадським діячем у сфері спорту. Він активно працює з дітьми та молоддю, сприяючи зміцненню міжнародної солідарності та поглибленню соціальної інтеграції через спорт.

У січні 1999 року він звернувся до ПБШ з метою отримати доступ до справи, що містилася в її архівах. Йому було надано для ознайомлення окремі документи, де йшлося про те, що він є членом МЛРП і в яких зазначалося, що від імені партії він брав участь у місцевих виборах.

У березні 2000 року заявник звернувся з клопотанням про надання йому повного доступу до справи. Однак йому відмовили на підставі Закону “Про таємницю”.

Упродовж періоду від 1999 до 2004 року п. Шмід був депутатом Європейського парламенту. Він представляв там одну з лівих партій Швеції.

У грудні 1997 року заявник звернувся до ПБШ з проханням надати йому можливість ознайомитися з усіма матеріалами справи, що була заведена на нього. Тоді йому надали окремі документи, які головним чином стосувалися його політичної діяльності. Йшлося про активну участь п. Шміда у кампанії проти ядерного озброєння та в акціях руху за мир у світі. Також згадувалося про членство заявника у Соціально-демократичній студентській асоціації. В одному документі (від 12 травня 1969 року)

вказувалось на те, що заявник виявляє надмірні лівосторонні тенденції та що він свого часу пропонував вдаватися до партизанських тактик, а якщо необхідно – то навіть до насильства. Однак у повному доступі до справи заявнику було відмовлено на підставі Закону “Про таємницю”.

Зміст рішення Суду

Заявники скаржилися на те, що в архівах ПБШ зберігалися справи щодо них, а також на те, що їм не дозволили ознайомитися з цими справами у повному обсязі. Вони стверджували про порушення ст. 8 (право на повагу до приватного життя), ст. 10 (свобода вираження поглядів), ст. 11 (свобода зборів та об’єднання з іншими), а також ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб захисту).

Спочатку Суд розглянув питання про законність зберігання інформації щодо заявників у архівах ПБШ. Суд позитивно відзначив той факт, що таке зберігання інформації ґрунтувалось на законі, а саме – на Законі “Про базу даних поліції безпеки”. У цьому законі зазначалося, зокрема, про те, що до поліцейського реєстру належать дані про осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, який загрожує національній безпеці, чи у вчиненні терористичного акту, а також про осіб, стосовно яких здійснюється перевірка з мотивів безпеки чи “з інших спеціальних підстав”. Суд зауважив, що хоча ПБШ і володіла певною свободою розсуду у визначенні “інших спеціальних підстав”, однак такий розсуд не був необмеженим. Наприклад, згідно з Конституцією Швеції держава не може порушити справу щодо громадянина без його згоди, виходячи лише з його політичних поглядів. Також ця заборона міститься й у згаданому законі. Отож Суд, беручи до уваги це положення, дійшов висновку, що обсяг свободи розсуду, наданої компетентним органам, а також спосіб її здійснення були визначені в законі достатньо чітко, аби гарантувати особі захист від свавільного втручання. Формулюючи цей висновок, Суд передусім зважав на законність цілей відповідних заходів втручання у свободу особи. Тому Суд визнав, що втручання у приватне життя заявників було вчинене “згідно із законом” у сенсі ст. 8 Конвенції.

Суд далі конкретизував, що зберігання інформації відповідало таким законним цілям як запобігання заворушенням чи злочинам (у справі п. Сегерштед-Віберг) та захист національної безпеки (у справах усіх інших заявників).

Суд зауважив, що він загалом погоджується з тим, що розвідувальні служби можуть законно існувати у демократичному суспільстві. Однак далі він наголосив, що

здійснення таємного спостереження за громадянами є припустимим відповідно до Конвенції тільки у випадках, коли це неминуче необхідно для гарантування безпеки демократичних інституцій. Таке втручання має ґрунтуватися на належних і достатніх підставах та бути пропорційним до законної цілі, яка при цьому переслідується. Суд відзначив, що у справах заявників завдання полягало в тому, аби збалансувати інтерес держави у захисті національної безпеки й у боротьбі з тероризмом, з одного боку, та необхідністю серйозного втручання у право заявників на повагу до їхнього приватного життя, з іншого.

Стосовно п. Сегерштед-Віберг Суд не сумнівався у належності та достатності причин, що зумовлювали зберігання матеріалів про замах на життя заявниці, що мав місце у 1990 році. Такі причини передусім визначались метою запобігання заворушенням чи злочинам. Зберігання згаданої інформації також було націлено на захист заявниці. А відтак немає підстав розглядати його як непропорційне втручання у право заявниці на повагу до її приватного життя.

Розглядаючи ситуацію п. Нигрена (зокрема факт зберігання інформації про його участь у політичній демонстрації, що відбулася у Варшаві у 1967 році), Суд дійшов висновку про те, що зберігання такого роду інформації не було обумовлено належними та достатніми мотивами, зокрема у зв'язку із захистом національної безпеки.

Таку саму оцінку Суд надав факту зберігання інформації у випадку п. Шміда (а саме те, що у 1969 році він здійснював адвокатський захист учасників демонстрації, котрі проявили непокору працівникам поліції під час її проведення). Суд вказав, що зберігання цієї інформації навряд чи відповідає нинішнім інтересам держави у захисті її національної безпеки. Суд відзначив, що у конкретному випадку немає достатніх підстав зберігати дані про подію, яка відбулась 30 років тому.

Тому Суд дійшов висновку, що тривале зберігання інформації стосовно п. Нигрена та п. Шміда становило непропорційне втручання у їх право на повагу до приватного життя.

Розглядаючи справи п. Ехнебома та п. Фрейда, Суд відзначив, що зберігання інформації щодо цих заявників обумовлювалось вагомішими підставами. Адже ці матеріали стосувались участі заявників у МЛРП – організації, яка, за інформацією Уряду, відверто заявляла про свою готовність до насильства та порушення законів з метою зміни існуючого соціального порядку. Суд, проаналізувавши відповідні положення програми партії, погодився, що у них досить зухвало вказувалось на можливість порушення державних законів з метою встановлення панування одного

соціального класу над іншим. Однак Суд зауважив, що у програмі не містилося заяв, які можна було б розглядати як однозначний заклик до негайного насильства для досягнення політичних цілей. Відтак не було підстав для висновку, що насильство приймалось за першочерговий і неминучий засіб у всіх ситуаціях. Поза тим програма встановлювала сам принцип збройної опозиції.

Суд далі нагадав свій підхід, відповідно до якого сама по собі програма партії чи інші її установчі документи не можуть бути єдиним мірилом для оцінювання цілей та намірів партії. Зміст програми повинен співставлятися із реальними діями та поглядами партійних лідерів.

Натомість єдиним доказом, на який звернув увагу Уряд у справах п. Ехнебома та п. Фрейда, була лише політична програма МЛРП. Уряд жодним чином не обмовився про те, що дії чи заяви лідерів партії або її членів становили реальну чи принаймні потенційну загрозу для національної безпеки країни. Тому Суд дійшов висновку про те, що зберігання інформації про членство п. Ехнебома та п. Фрейда у МЛРП упродовж 30-ти років з часу заведення справи (рік порушення справи є одночасно і роком заснування партії) не мало достатніх підстав. Отож, мало місце непропорційне втручання у право заявників на повагу до їх приватного життя.

Суд вказав, що лише у випадку п. Сегерштед-Віберг зберігання інформації було справді необхідним; у випадках же інших заявників зберігання інформації не ґрунтувалось на достатніх підставах. Відтак, порушення ст. 8 Конвенції мало місце щодо усіх заявників, окрім п. Сегерштед-Віберг.

Суд далі розглянув скаргу заявників на відмову у наданні ПБШ повного доступу до інформації щодо них. Суд нагадав, що таку відмову можна вважати необхідною, якщо у держави є реальні підстави побоюватись, що розкриття даних у повному обсязі може загрожувати ефективності системи таємного спостереження (яка створена і функціонує з метою захисту національної безпеки країни та боротьби з тероризмом). У справах усіх заявників національні судові та відповідні адміністративні структури доходили висновку, що розкриття інформації у повному обсязі може мати негативні наслідки для функціонування згаданої системи. Суд не знайшов підстав для іншого висновку.

Суд зрештою зазначив, що у держави були необхідні підстави вважати інтереси національної безпеки та боротьбу з тероризмом важливішими, аніж зацікавлення заявників у наданні їм повного доступу до матеріалів про них, котрі містилися в

архівах ПБШ. Тому Суд постановив, що стосовно цього аспекту скарги порушення ст. 8 Конвенції не було.

Суд далі розглянув скаргу заявників стосовно порушення ст. 10 та ст. 11 Конвенції. Суд вказав, що сам факт безпідставного (з позиції ст. 8 Конвенції) зберігання інформації, яка стосувалась політичних поглядів заявників та іншої діяльності, яка могла розглядатись як свобода вираження таких поглядів, становив водночас несправедливе (безпідставне) втручання у права, гарантовані ст. 10 та ст. 11 Конвенції. Отож, зважаючи на свої висновки стосовно ст. 8 Конвенції, Суд постановив, що мало місце порушення ст. 10 та ст. 11 Конвенції щодо усіх заявників, окрім п. Сегерштед-Віберг.

Суд далі розглянув скаргу заявників щодо відсутності у них ефективного засобу правового захисту всупереч ст. 13 Конвенції. Суд зауважив, що Парламентський омбудсмен та Канцлер справедливості (до котрих заявники могли звернутися) мали повноваження на розгляд індивідуальних скарг, а також на проведення розслідування, аби дізнатися, чи було правильно застосовано закон у конкретному випадку. Як демонструє досвід, висновки цих органів мають велику повагу серед громадськості Швеції, а тому зазвичай виконуються. Однак, як Суд відзначав раніше, ці органи не володіють повноваженнями на ухвалення юридично-обов'язкових рішень. До того ж, їх компетенція окреслена здійсненням загального нагляду. До їх повноважень не належить можливість розслідувати випадки таємного спостереження з боку ПБШ чи безпосередньо знайомитися із архівними даними цієї структури. Тому Суд дійшов висновку, що жоден із зазначених органів не можна вважати ефективним засобом правового захисту у сенсі ст. 13 Конвенції.

Суд відзначив, що нещодавно у Швеції було вжито низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності засобів правового захисту у відповідних ситуаціях. Зокрема Канцлера справедливості було уповноважено призначати грошові суми компенсації моральної шкоди. А у разі відмови у призначенні такої компенсації особі було надано право оскаржувати цю відмову до суду. Також було засновано Раду з моніторингу інформації. Цей орган покликаний здійснювати регулярний перегляд усієї інформації, яка поточно вноситься у базу даних ПБШ. Метою такого моніторингу є забезпечення того, щоби поповнення інформації відбувалося відповідно до вимог Закону “Про базу даних поліції безпеки”. Було створено й інший орган – Раду з контролю бази даних. До того ж, тепер будь-яке рішення ПБШ, ухвалене у відповідь на

запит особи про надання їй інформації, може бути оскаржено до регіонального адміністративного суду або до Верховного адміністративного суду.

Суд зауважив, що Рада з моніторингу інформації не має права ухвалювати рішення про ліквідацію матеріалів чи внесення у них виправлення.

Суд відзначив, що Рада з контролю бази даних має дещо ширші повноваження. Вона може розглядати скарги, що надходять від фізичних осіб. Якщо Рада дійде висновку, що інформація використовується неправомірно, вона може зобов'язати відповідальну особу припинити поширювати чи іншим чином використовувати інформацію. А якщо цієї вимоги виконано не буде, то Рада уповноважена застосувати до порушника штраф. Сама Рада не має права ухвалювати рішення про ліквідацію інформації, яка незаконно зберігається, однак вона може звертатися з таким клопотанням до регіонального адміністративного суду. Однак Суду не були представлені дані, що засвідчують діяльність Ради на практиці. Отож Суд не зміг переконатися в ефективності цього органу.

Суд відзначив, що заявники насправді не мали жодної можливості домогтися ліквідації інформації щодо них, яка міститься в архівних матеріалах ПБШ. Тому Суд дійшов висновку, що відповідні недоліки не узгоджуються з вимогою ефективності, у сенсі ст. 13 Конвенції. Адже у заявників не було жодного способу отримати будь-яку компенсацію за такий стан речей.

Суд зрештою вказав, що загалом усі перелічені засоби не відповідають вимогам ст. 13 Конвенції. Відтак він постановив, що мало місце порушення цієї статті.